

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА

АНАЛІТИЧНА ЗАПИСКА

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

СІЧЕНЬ - ЧЕРВЕНЬ 2021

МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ

ДЕПАРТАМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ
ВІДДІЛ З ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ, ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ТА СТАТИСТИКИ

ЛИСТОПАД 2021
WWW.ME.GOV.UA

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ

У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ СТАНОВИВ 31% ВІД ОБСЯГУ ОФІЦІЙНОГО ВВП

За попередніми розрахунками Мінекономіки рівень тіньової економіки у січні-червні 2021 року порівняно з відповідним періодом 2020 року не змінився і становив 31% від обсягу офіційного ВВП.

Довідково: розрахунок рівня тіньової економіки здійснений з використанням удосконалених Методичних рекомендацій, затверджених наказом Мінекономіки від 20.01.2021 № 104.

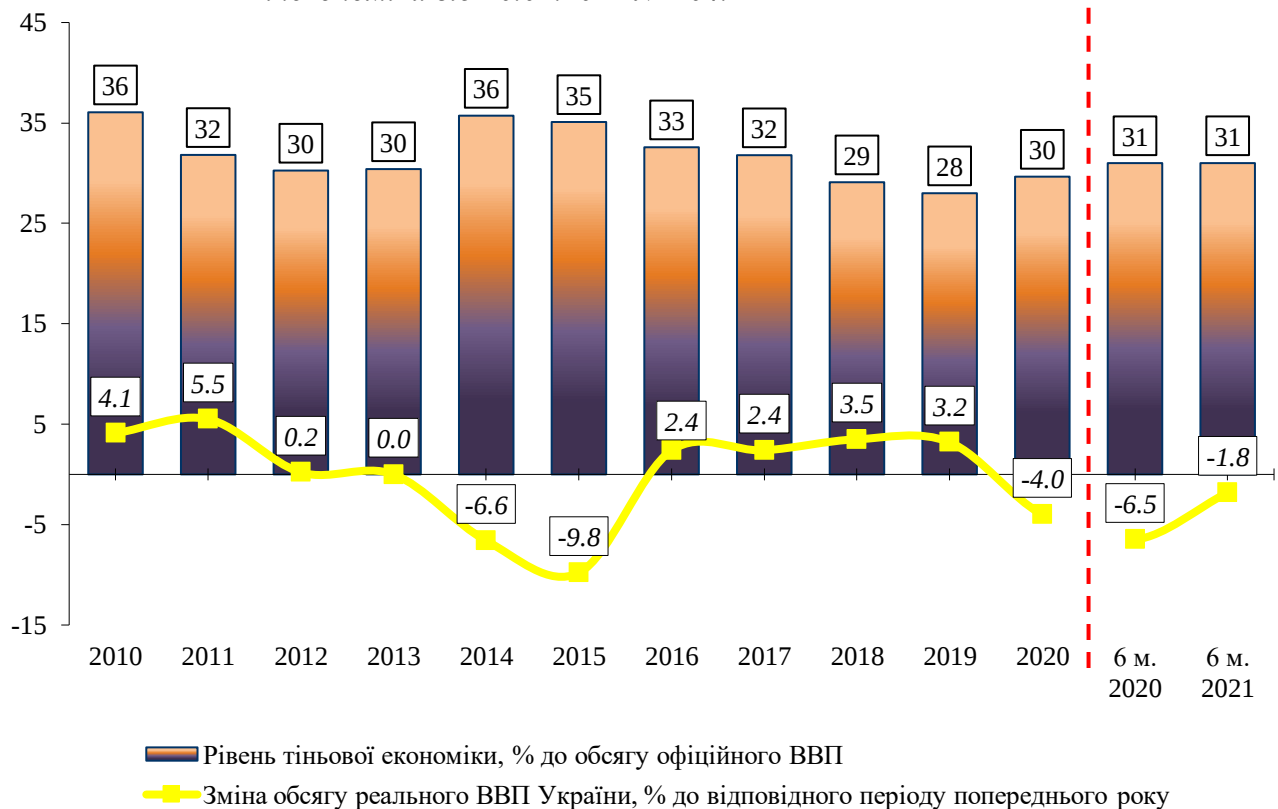

Рис. 1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року)

Джерело: розрахунки Мінекономіки

Незмінність у рівні тіньової економіки свідчить про пристосування суб'єктів господарювання до діяльності в умовах перманентних обмежень та реалізацію гіпотези про вироблення ними нових каналів тіньової діяльності (які охоплюються існуючими методами оцінки рівня тіньової економіки лише частково).

Слід зазначити, що наразі головною причиною збереження високого рівня тіньової економіки є природне бажання суб'єктів господарювання не допустити втрати активів в умовах коронакризи з її неординарними проявами, непрогнозованими у часі.

ДИНАМІКА РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА ОКРЕМИМИ МЕТОДАМИ

Неординарний характер проявів коронакризи засвідчується різноспрямованою динамікою рівнів тіньової економіки, розрахованих з використанням різних методів.

Два з чотирьох методів, з використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, **зафіксували збільшення рівня порівняно з січнем-червнем 2020 року:**

електричний метод – на 2 в.п. (до 28% від обсягу офіційного ВВП);

монетарний метод – на 2 в.п. (до 33% від обсягу офіційного ВВП).

Два методи показали зменшення рівня тіньової економіки:

метод “витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги” – на 2 в.п. (до 23% від обсягу офіційного ВВП);

метод збитковості підприємств – на 10 в.п. (до 22% від обсягу офіційного ВВП), що обумовлено дією об'єктивних чинників: по-перше, поступовим пожвавленням ділової активності на тлі адаптування підприємств до умов перманентних обмежень та, як наслідок, покращення фінансових результатів їх діяльності у звітному періоді; по-друге, ймовірним обмеженням традиційних каналів тіньової діяльності, що стало одним з нетипових проявів коронакризи.

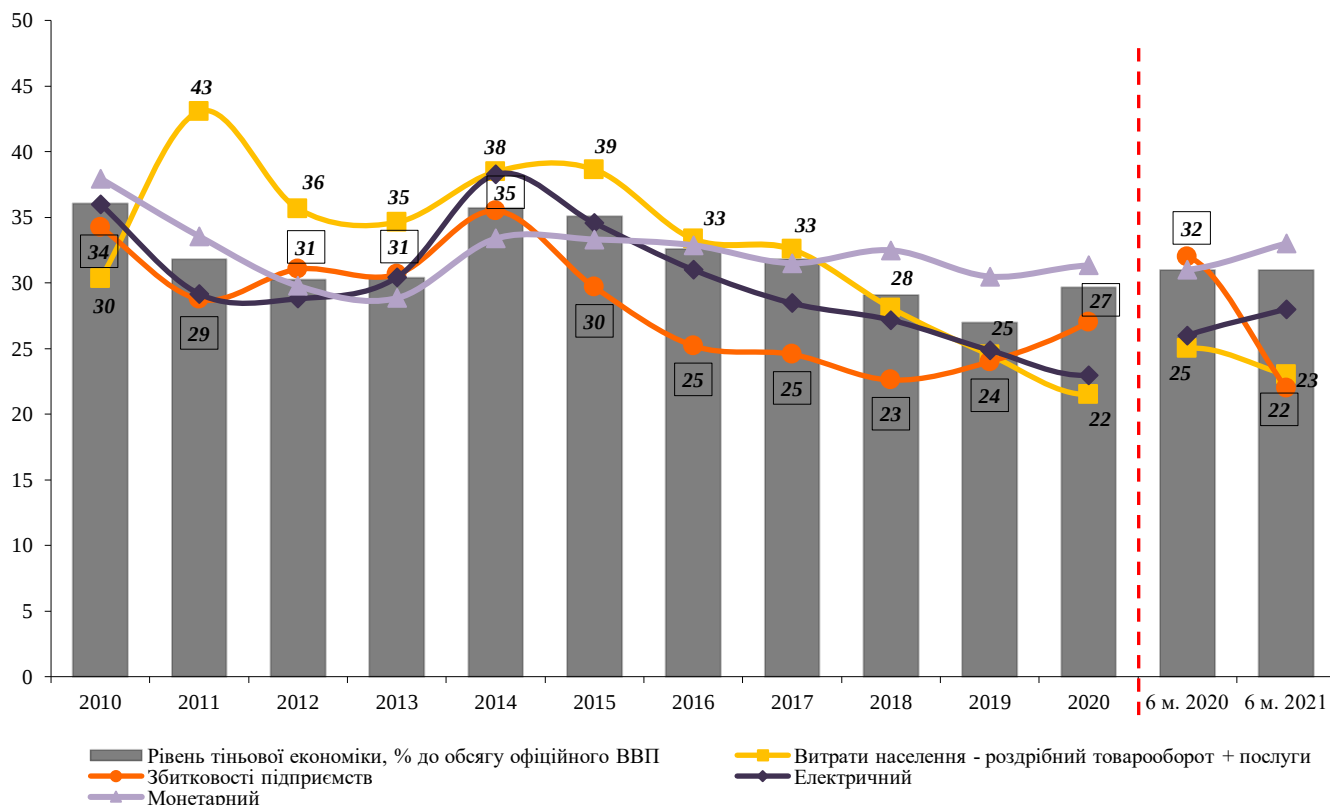

Рис. 2. Динаміка рівня тіньової економіки за окремими методами, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономіки

Довідково: кожен метод розрахунку рівня тіньової економіки охоплює певну сферу національної економіки (з відповідно різною часткою в ній нелегального сектору).

Лише інтегральний показник рівня тіньової економіки є комплексним індикатором, що повною мірою характеризує таке явище, як тіньова економіка.

РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА МЕТОДОМ ЗБИТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ СТАНОВИВ 22% ВІД ОБСЯГУ ОФІЦІЙНОГО ВВП

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням методу збитковості підприємств, становив за підсумком січня-червня 2021 року 22% від обсягу офіційного ВВП, що на 10 в.п. менше рівня у відповідному періоді 2020 року.

Довідково: відповідно до методологічних рекомендацій за методом збитковості підприємств умовами для формування тенденції до збільшення рівня тіньової економіки є зростання обсягу збитків (збільшення кількості збиткових підприємств) або скорочення обсягу прибутків суб'єктів господарювання (зменшення кількості прибуткових підприємств). Зміну рівня тіньової економіки у видах економічної діяльності, розрахованого за методом збитковості підприємств, рекомендуємо розглядати лише як вектор зміни тенденції тіньової економіки у короткостроковому періоді.

Зменшення рівня тіньової економіки за цим методом відбулось на тлі пристосування суб'єктів господарювання до діяльності в умовах послаблених карантинних обмежень та, як наслідок, покращення фінансових результатів діяльності підприємств у звітному періоді, чому також сприяло підвищення ділового оптимізму на тлі поширення вакцинації. Позитивний вплив на очікування економічних агентів мала також реалізація Урядом заходів з підтримки населення і бізнесу з метою пом'якшення негативних наслідків пандемії COVID-19.

Довідково: за даними Держстату, фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств у січні-червні 2021 року становив 384,9 млрд грн прибутку (у січні-червні 2020 року – 29,2 млрд грн прибутку). При цьому прибуток становив 461,7 млрд грн (збільшився на 76,0% порівняно із відповідним періодом 2020 року), а збитків допущено на суму 76,8 млрд грн (зменшились на 67,1% відповідно). Частка збиткових підприємств у звітному періоді становила 25,4% (у січні-червні 2020 року – 36,6%).

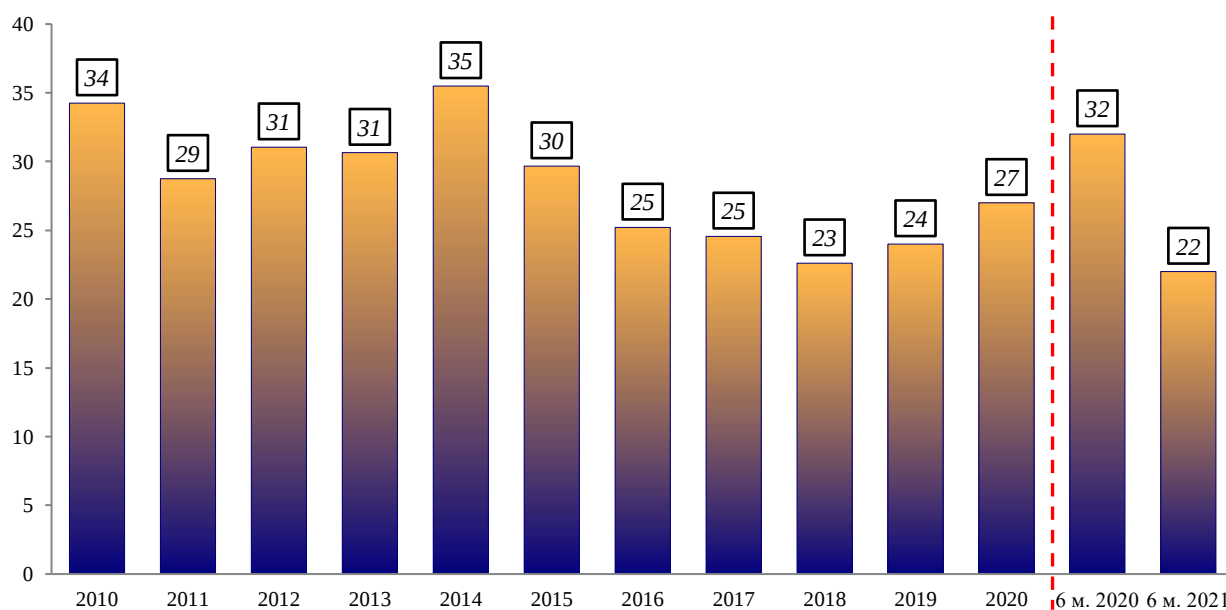

Рис. 3. Динаміка рівня тіньової економіки за методом збитковості підприємств, % до обсягу офіційного ВВП
Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки

РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ВИДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА МЕТОДОМ ЗБИТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Практично всі агреговані види економічної діяльності (за винятком ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” та ВЕД “Будівництво”) показали **тенденцію до зменшення рівня тіньової економіки**. Це відбулось на тлі покращення результатів діяльності підприємств цих ВЕД (за підсумком I півріччя 2021 року порівняно з відповідним періодом 2020 року) в умовах позитивного впливу високої кон'юнктури на зовнішніх ринках та поступового відновлення попиту на окрему продукцію на внутрішньому ринку (чому сприяло збільшення соціальних стандартів і матеріальної підтримки бізнесу та населення з боку держави під час пандемії).

Найбільш суттєвим зменшення частки тіньового сектору було у ВЕД “Операції з нерухомими майном” (на 10 в.п. до 36% від обсягу ВДВ у ВЕД), у добувній

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ (СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2021)

промисловості (на 9 в.п. до 34%), у переробній промисловості (на 8 в.п. до 26%) та у ВЕД “Транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність” (на 7 в.п. до 45% відповідно).

Збільшення частки тіньової економіки показали ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” (на 3 в.п. до 32% від обсягу ВДВ у ВЕД) та будівництво (на 1 в.п. до 26% відповідно).

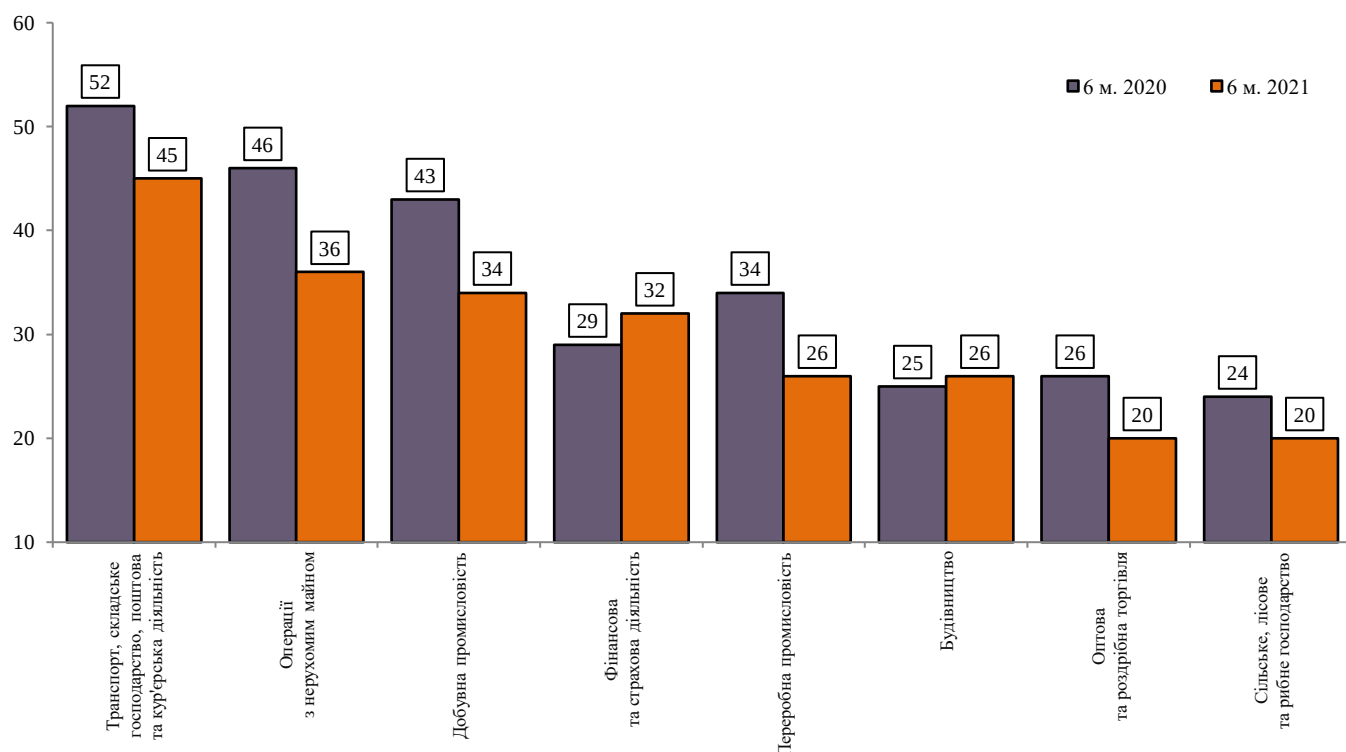

Рис. 4. Рівень тіньової економіки за видами економічної діяльності,
% від обсягу офіційного ВДВ відповідного ВЕД
Джерело: розрахунки Мінекономіки

Зменшення рівня тіньової економіки у ВЕД “Операції з нерухомим майном” за підсумком I півріччя 2021 року (на 10 в.п. до 36% від обсягу ВДВ у ВЕД) зафіксовано на тлі суттєвого скорочення збитковості, задекларованого підприємствами ВЕД у звітному періоді (на 90% до 0,9 млрд грн у січня-червні 2021 року) при зменшенні кількості збиткових підприємств на 31,9 в.п. (до 28,8% від загальної кількості підприємств ВЕД відповідно), що стало об’єктивним результатом активної реалізації проектів у житловому будівництві (зупинених під час дії жорстких карантинних обмежень) та поживавлення іпотечного кредитування.

Довідково: обсяги житлового будівництва у січні-червні 2021 року зросли на 16,4% (за підсумком січня-червня 2020 року падіння на 18,0%).

За результатами опитування українських банків, в червні 2021 року ними було видано 955 іпотечних кредитів на загальну суму 774,6 млн грн. Загалом за I півріччя 2021 року банками видано 4652 іпотечних кредити на загальну суму понад 3,6 млрд грн. Порівняно з I півріччям 2020 року обсяги нового іпотечного кредитування зросли в 2,5 раза за кількістю договорів та в 3,4 раза у грошовому вимірі.

За інформацією НБУ, у червні 2021 року частка кредитів на купівлю житла на вторинному ринку нерухомості перевищила 90% від усіх наданих іпотечних кредитів як за кількістю договорів, так і за грошовим обсягом.

За даними Мінфіну, станом на 29.06.2021 уповноваженими банками з виконання Державної програми “Доступна іпотека 7%” підписано 495 кредитних договорів на загальну суму 421,3 млн грн, з яких 22,13% – на первинному ринку, решта – на вторинному ринку.

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ (СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2021)

У добувній промисловості і розробленні кар'єрів частка тіньового сектору за підсумком січня-червня 2021 року зменшилась на 9 в.п. до **34% від обсягу ВДВ галузі**, що є наслідком скорочення обсягу збитків підприємств галузі (до 3,3 млрд. грн., що становить лише 20% від обсягу у січні-червні 2020 року), отриманого на тлі збереження високої цінової кон'юнктури на зовнішніх ринках на залізні руди, що сформувало високу рентабельність діяльності підприємств (54,3% за підсумком січня-червня 2021 року).

Довідково: світові ціни на залізну руду у червні 2021 року зросли у 2,1 раза (р/р) завдяки значному попиту з боку металургійних підприємств, сформованому на тлі пожвавлення світової економіки та активізації великих інфраструктурних проєктів, запроваджених країнами з метою стимулювання економік. Додатковим чинником зростання цін став торговельний конфлікт між Китаєм і Австралією.

У переробній промисловості рівень тіньового сектору зменшився на 8 в.п. до **26%**. Відповідно до методики розрахунку зазначена тенденція є наслідком скорочення обсягу збитків підприємств ВЕД (до 9,8 млрд грн, що становить 16,1% від обсягу січня-червня 2020 року), досягнутого в умовах загального пожвавлення виробничої активності підприємств галузі у звітному періоді, чому сприяло розширення як попиту на окрему продукцію на внутрішньому ринку, так і споживчого попиту (у тому числі, завдяки збільшенню соціальних стандартів і матеріальній підтримці бізнесу та населення з боку держави під час пандемії). При цьому на результати діяльності підприємств галузі продовжувала негативно впливати висока конкуренція, створена імпортними аналогами окремої промислової продукції на внутрішньому ринку.

Довідково: за даними Держстату, фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств переробної промисловості у січні-червні 2021 року становив 116,9 млрд грн прибутку (у січні-червні 2020 року – 24,8 млрд грн збитку). При цьому прибуток становив 126,7 млрд грн (збільшився на 249,3% порівняно із відповідним періодом 2020 року), а збиток – 9,8 млрд грн (зменшився на 83,9% відповідно).

За даними НБУ, індекс очікувань ділової активності підприємств промисловості у червні 2021 року зріс до 52,5 (порівняно з 50,8 у травні 2021 року; 49,2 у червні 2020 року).

Зменшення рівня тіньового сектору у ВЕД **“Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність”** на 7 в.п. до **45% від обсягу ВДВ** є об'єктивним наслідком суттєвого скорочення збитковості галузі – на 77,7% порівняного з обсягом у січні-червні 2020 року до 10,0 млрд грн у січні-червні 2021 року, отриманих 44,8% підприємств галузі на тлі більш сприятливих умов діяльності підприємств ВЕД у звітному періоді:

- стабілізації ситуації у більшості видів транспорту (пасажиروобіг підприємств транспорту у січні-червні 2021 року збільшився на 21,1% порівняно з відповідним періодом 2020 року на тлі розпалу туристичного сезону після послаблення або скасування карантинних обмежень в багатьох країнах світу, а також низької статистичної бази порівняння (падіння пасажиروобігу підприємств галузі у січні-червні 2020 року, коли діяли впроваджені жорсткі карантинні обмеження для стримування пандемії COVID-19 всередині країни, становило 55,5%);
- пом'якшення карантинних обмежень всередині країни (перехід з 09.06.2021 до “зеленої зони” епідеміологічної небезпеки у всіх регіонах) та поза її

межами (з 14.07.2021 Рада ЄС включила Україну до рекомендованого переліку третіх держав, для громадян яких пропонується скасувати тимчасові обмеження на необов'язкові поїздки до ЄС);

- відновлення попиту на транспортні послуги вантажного транспорту з боку окремих промислових підприємств та підприємств будівництва (на тлі підвищення економічної активності в країні та за її межами).

При цьому слід зазначити, що рівень тіньової економіки у ВЕД “Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність” хоча і має тенденцію до зменшення, проте залишається високим. Втім, в умовах пошуку підприємствами галузі, починаючи з березня 2020 року, моделей пристосування до функціонування в ускладнених перманентними обмеженнями та заборонами умов, це є високовірогідним.

Зменшення рівня тіньової економіки зафіксоване також у ВЕД “Сільське, лісове та рибне господарство” (на 4 в.п. до 20% від обсягу ВДВ у галузі), що відповідно до методологічних положень є наслідком зростання прибутків (на 77,9% порівняно з відповідним періодом 2020 року) та значного скорочення збитків підприємств галузі (на 62,7% відповідно) на тлі гарного врожаю й тенденції до зростання цін на сільськогосподарську продукцію за підсумком 6 місяців 2021 року.

Два ВЕД показали збільшення частки тіньової економіки – ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” та будівництво.

У ВЕД “Фінансова та страхова діяльність” зберіглася тенденція до збільшення рівня тіньової економіки – на 3 в.п. порівняно з відповідним періодом 2020 року (до 32% від обсягу ВДВ у ВЕД), що є об'єктивним наслідком зростання на 278,7% обсягу збитків, отриманих підприємствами ВЕД порівняно з відповідним періодом 2020 року (на суму 12,9 млрд грн у січні-червні 2021 року). На результатах діяльності банківського сектору негативно позначилися:

від'ємний результат переоцінки вартості ОВДП та операцій купівлі-продажу (“-” 3,1 млрд грн проти позитивного результату 17,8 млрд грн у січні-червні 2020 року); високий рівень накопичених поганих кредитів. Зрештою, на тлі збереження доволі високого попиту на банківські послуги у звітному періоді (за умов своєчасного адаптування банків до нових умов роботи з фокусом на віддалене обслуговування), сформована тенденція до збільшення рівня тіньової економіки у зазначеному ВЕД, на нашу думку, є здебільшого математичним результатом (відповідно до методологічних положень).

Довідково: частка непрацюючих кредитів (NPLs) станом на 01.07.2021 у загальному обсязі кредитування становила 37,18 % (48,47 % станом на 01.07.2020).

Тенденція до збільшення рівня тіньової економіки спостерігалася також у будівництві – на 1 в.п. до 26% від обсягу ВДВ у галузі – в умовах зростання обсягу збитків підприємств галузі (на 30,6% до 1,6 млрд грн у січні-червні 2021 року), отриманих, переважно, внаслідок збільшення рівня витратності виконання будівельних робіт через здорожчання проміжних матеріалів.

Довідково: за даними Держстату, у січні-червні 2021 року (п/п) ціни у будівництві зросли на 15,1% (“+” 1,3% у січні-червні 2020 року), у т. ч. інженерних споруд – на 21,7% (“+” 0,3% відповідно). При цьому ціни виробників на гумові і пластмасові вироби, іншої неметалевої мінеральної продукції зросли на 6,3% (“+” 1,9% відповідно), металургійної продукції – на 40,6% (“-” 11,9% відповідно).

При цьому нарощенню виробничої активності підприємствами будівельної галузі у звітному періоді сприяли: активний розвиток проектів у житловому будівництві (зупинених під час дії жорстких карантинних обмежень) на тлі поживлення іпотечного кредитування; активізація попиту з боку виробничого сектору; значні обсяги фінансування державою інфраструктурних об'єктів.

РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА МЕТОДОМ “ВИТРАТИ НАСЕЛЕННЯ – РОЗДРІБНИЙ ТОВАРООБОРОТ І ПОСЛУГИ” У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ СТАНОВИВ 23 %

Рівень тіньової економіки за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги” зменшився порівняно з січнем-червнем 2020 року на 2 в.п. (до 23% від обсягу офіційного ВВП). Тенденція до зменшення рівня тіньової економіки за цим методом сформувалась в умовах:

- звужених можливостей придбання товарів на неорганізованих ринках;
- зміни пріоритетів населення у споживанні під час пандемії (утримання від непершочергових витрат в умовах невизначеності);
- стимулювання споживчого попиту населення на тлі збільшення соціальних стандартів.

Довідково. З 01.01.2021 мінімальна заробітна плата підвищилась на 20% до 6000 грн проти 5000 грн станом на 01.09.2020. У січні-червні 2021 року (п/п) відбулося збільшення номінальної середньомісячної заробітної плати на 21,8% до 13310,43 грн (мінімальна заробітна плата відповідно зросла на 27,0%), реальна – на 12,4%.

Тенденція до зменшення рівня тіньової економіки за цим методом підтверджується скороченням кількості неформально зайнятого населення віком 15-70 років – до 19,5% до загальної кількості зайнятого населення у цьому віці у січні-червні 2021 року порівняно з 20,5% у січні-червні 2020 року.

При цьому високоймовірним є припущення щодо заміщення неорганізованих точок торгівлі, діяльність яких була припинена внаслідок запровадження карантинних обмежень та вимушеного переходу на інтернет-купівлю товарів та послуг, “неорганізованими” інтернет-майданчиками, діяльність яких повною мірою не охоплюється існуючим порядком оцінки рівня тіньової економіки за цим методом.

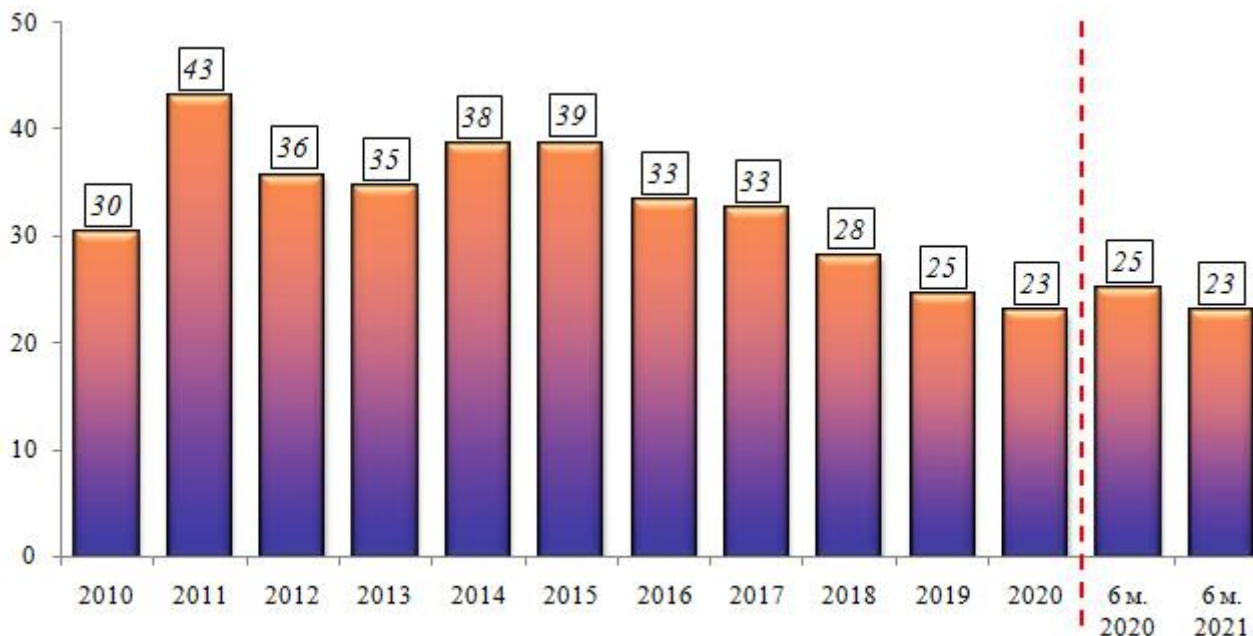

Рис. 5. Динаміка рівня тіньової економіки за методом “витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги”, % від обсягу офіційного ВВП

Джерело: розрахунки Мінекономіки

РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЗА ЕЛЕКТРИЧНИМ МЕТОДОМ У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ СТАНОВИВ 28 %

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням електричного методу, збільшився порівняно з січнем-червнем 2020 року на 2 в.п. і склав 28% від обсягу офіційного ВВП. Відповідно до методології розрахунку тенденція до збільшення рівня тіньової економіки за цим методом засвідчується:

- або падінням обсягу внутрішнього споживання електроенергії (за вирахуванням споживання на ком.-побут. потреби) меншими темпами ніж обсягу реального ВВП;
- або збільшенням обсягу внутрішнього споживання електроенергії при скороченні ВВП;
- або, як це мало місце за підсумком січня-червня 2021 року, збільшенням обсягу внутрішнього споживання електроенергії (за вирахуванням споживання на комунально-побутові потреби) більшими темпами (на 3,9% порівняно з обсягом у січні-червні 2020 року), ніж обсягу реального ВВП (на 1,8% відповідно).

За цим методом **тенденція до збільшення рівня тіньової економіки** зберігалася на тлі підвищеного попиту на енергетичні ресурси в умовах нарощення реальним сектором економіки економічної активності у звітному періоді (мова йде, насамперед, про такі енергоємні галузі, як металургія та машинобудування у червні 2021 року)

Довідково:

у червні 2021 року (р/р) індекс промислової продукції у машинобудуванні становив “+” 17,6% (“-” 21,4% у червні 2020 року); у металургії, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування (завдяки сприятливій кон’юктурі на зовнішніх ринках чорних металів) – “+” 7,0% (“-” 3,6% у червні 2020 року).

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ (СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2021)

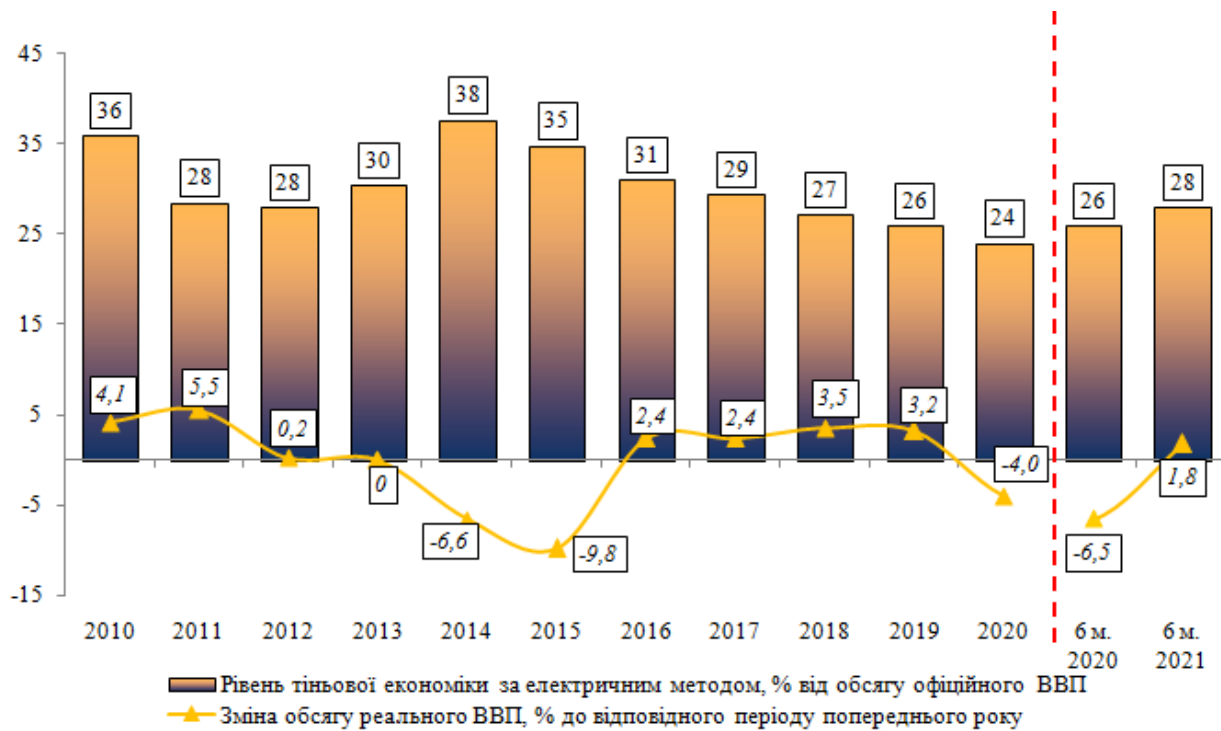

Рис. 6. Рівень тіньової економіки за електричним методом, % від обсягу офіційного ВВП
 Джерело: Держстат, розрахунки Мінекономіки

РІВЕНЬ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ, РОЗРАХОВАНИЙ ЗА МОНЕТАРНИМ МЕТОДОМ, У СІЧНІ-ЧЕРВНІ 2021 РОКУ СТАНОВИВ 33 %

Рівень тіньової економіки, розрахований з використанням монетарного методу, збільшився порівняно з відповідним періодом 2020 року на 2 в.п. і становив 33% від обсягу офіційного ВВП. Тенденція до збільшення рівня тіньової економіки за цим методом сформувалась за умов впливу різноспрямованих чинників:

ПОЗИТИВНИХ:

- поживавлення банківського кредитування в національній валюті з квітня 2021 року на тлі відновлення економіки;
Довідково: кредити у національній валюті корпоративному сектору у червні 2021 року зросли на 8,2 % (у річному обчисленні), домогосподарствам (крім фізичних осіб-підприємців – на 11,8 % відповідно).
- підтримання НБУ програм Уряду, зокрема “Доступні кредити 5-7-9 %”.
Довідково: за даними Мінфіну станом на 12.07.2021 від моменту старту Державної програми “Доступні кредити 5-7-9 %” уповноважені банки видали 19868 кредитів на загальну суму 52,5 млрд гривень. З них: 19,8 млрд грн видані в якості рефінансування попередньо отриманих кредитів; 6,5 млрд грн підприємці отримали на інвестиційні цілі; 26,2 млрд грн у якості антикризових кредитів.

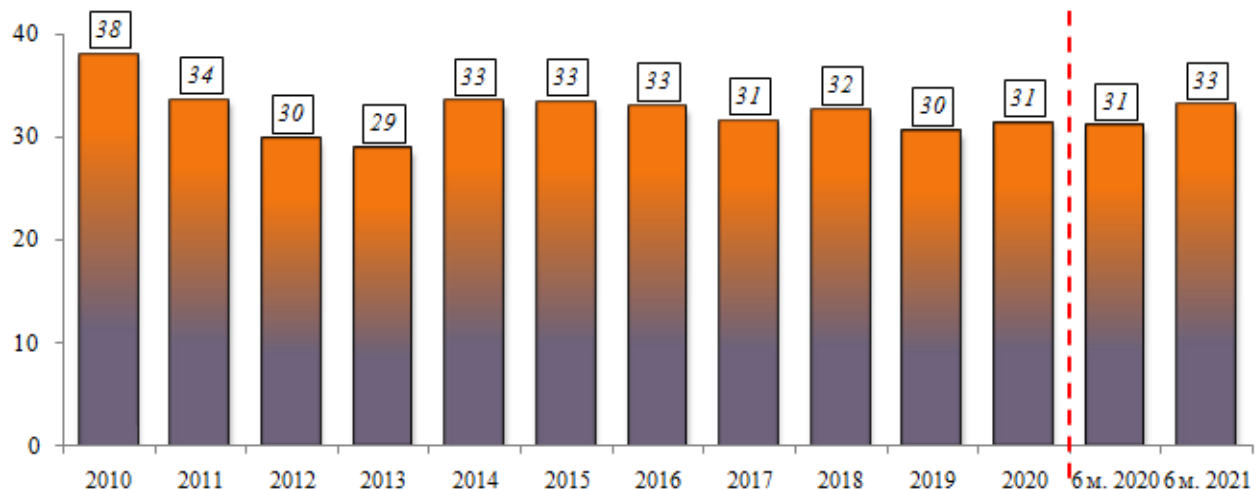
НЕГАТИВНИХ:

- здорожчання з березня 2021 року фінансування для бізнесу й населення на тлі підвищення НБУ облікової ставки з 6% річних (діяла з 12.06.2020) до 6,5% річних з 05.03.2021 та до 7,5% з 16.04.2021. Найвищою вартість кредитів була

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ (СІЧЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2021)

- для населення (у червні середньозважена процентна ставка банків за кредитами (без овердрафту) домогосподарствам становила 34,5%), що пояснюється наявністю значних ризиків у сегменті споживчого кредитування;
- збільшення обсягу готівкових коштів в обігу поза банками, яке з початку 2021 року становило 4,9 % або 25,4 млрд грн. Загалом на готівковому сегменті ринку домінувала пропозиція валюти – за червень 2021 року фізичні особи більше продали іноземної готівки, ніж купили, на 0,33 млрд дол. США в еквіваленті, що було зумовлено, насамперед, необхідністю конвертації коштів у гривню на споживчі потреби.

Довідково: упродовж червня 2021 року українці купили 1,61 млрд дол. США в еквіваленті та продали 1,94 млрд дол. США.

**Рис. 7. Рівень тіньової економіки за монетарним методом,
% від обсягу офіційного ВВП**
Джерело: розрахунки Мінекономіки

При цьому на тлі зростання готівкового обігу, темпи розширення якого лишались значними - 20,7% у річному обчисленні у червні 2021 року, мало місце і об'єктивне у період пандемічних обмежень збільшення обсягу безготівкових розрахунків.. Отже, лишається актуальною гіпотеза, що за нових моделей поведінки населення формуються нетрадиційні безготівкові канали тінізації, які наразі не охоплюються повною мірою існуючим методом розрахунку.

ВИСНОВКИ

Незмінність рівня тіньової економіки у січні-червні 2021 року є наслідком, насамперед, пристосування підприємств до діяльності в складних умовах карантинних обмежень, а також вироблення ними за таких умов нових схем уходу в “тінь” (які наразі не охоплюються повною мірою окремими існуючими методами обрахунку).

Чинники, що стримують процеси детінізації економіки в Україні

Це засвідчує постійну зміну джерел тінізації діяльності, а, відтак, необхідність постійного удосконалення як методів виявлення і подолання цього явища, так і методів оцінки його рівня.

Слід водночас зазначити, що тенденція до зростання тінізації економіки формується, у першу чергу, в умовах несприятливого інвестиційного та бізнес-клімату в країні. Натомість, позитивні очікування щодо умов ділової активності, а також щодо результатів запроваджуваних Урядом реформ стимулюють населення та суб'єктів господарювання до розширення діяльності у легальному секторі. При цьому створення сприятливих умов та ефективного інституційного середовища гальмується неподоланими системними чинниками, основними серед них є:

- **низький рівень захисту прав власності;**

Довідково: експерти рейтингу економічної свободи (Economic Freedom Index 2021), що формується Heritage Foundation, визнали рівень захисту прав власності в Україні недостатньо ефективним, оцінивши його на рівні 48,5 балів (за 100 можливих) із незнаним покращенням ситуації - на 1,0 балів порівняно з попереднім рейтингом.

- **недостатній рівень захисту інтелектуальної власності;**

Довідково: згідно з Міжнародним індексом прав власності (International Property Rights Index) 2020, в Україні, незважаючи на відносно високий рівень захисту патентів (40 місце у світі), незадовільними є сприйняття захисту інтелектуальної власності (107 місце) та рівень піратства (89 місце).

- **низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку;**

Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих НКЦПФР у січні-червні 2021 року, становив 39,66 млрд грн, що менше на 13,37 млрд грн порівняно з відповідним періодом 2020 року (53 млрд грн). Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом зазначеного періоду зафіксовано з ОВДП – 200 млрд грн (98,3% від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом січня-червня 2021 року).

На біржовому ринку спостерігалася консолідація торгівлі цінними паперами на двох фондових біржах “Перспектива” та “ПФТС”, що становило 98%

вартості біржових контрактів.

Активність інвесторів на ринку акцій залишалася незначною, про що свідчить здійснення ними поодиноких угод з індексоутворюючими акціями.

З початку 2021 року індекс ПФТС збільшився на 6,3%.

- **недосконалість судової системи країни** (основними вадами якої експерти визначають недостатню ефективність гілок судової системи), **як наслідок, низький рівень довіри суспільства та інвесторів до неї;**

Довідково: за результатами рейтингу економічної свободи (Economic Freedom Index 2021) експерти зробили висновок про необхідність реформування судової системи з метою поліпшення її ефективності та оцінили її поточний стан на рівні 41,1 балів (зі 100 можливих) із погіршенням позиції України на 1,1 балів порівняно з попереднім рейтингом.

- **високий рівень корупції в країні;**

Довідково: експерти рейтингу “Індекс сприйняття корупції 2020” оцінили рівень корупції в Україні у 33 бали, що на 3 бали більше ніж у рейтингу 2019 року (за шкалою від 0 до 100, де 0 означає найвищий рівень корупції відповідно до сприйняття респондентів, а 100 - найнижчий), що відповідає 117 місцю серед 180 країн, які увійшли до рейтингу (126 місце серед 180 країн у рейтингу 2019 року). За висновками експертів рейтингу, в Україні гальмується імплементація повноцінної судової реформи. Упродовж 2020 року спостерігався постійний тиск на антикорупційні інституції. Були також спроби порушити й нівелювати антикорупційні досягнення у сфері публічних закупівель (шляхом запровадження локалізації в публічних закупівлях, що суперечить міжнародним зобов'язанням України). За висновками експертів, якщо вже зараз не зупинити окреслені тенденції, наступного року в Індексі сприйняття корупції позиція України може значно погіршитись.

- **наявність територій, непідконтрольних Уряду, утворених у ході збройного конфлікту на території країни, та, як наслідок, зростання “потенційних можливостей” для застосування схем контрабанди товарами.**

